

4. december 2018

Vibevenlig landbrugsdrift

Dansk Ornitologisk Forening (DOF), har udarbejdet en række anbefalinger til, hvordan viben kan tilgodeses igennem landbrugsdriften. Disse anbefalinger er opsummeret nedenfor.

Ud fra disse anbefalinger har SEGES undersøgt, hvilke praktiske muligheder der er ifht gældende tilskudsregler og projektordninger, for at tilgodese vibens krav til yngle- og rasteområder. Disse muligheder er ligeledes opsummeret nedenfor.

Viben – status og trusler

Viberne er i stærk tilbagegang i Danmark og Europa. I Danmark er viberne gået tilbage med ca. 75 % siden 1976. Tilbagegangen skyldes primært udviklingen og strukturændringerne i landbruget, som f.eks. dræning, større marker, flere vinterafgrøder, samt færre græssende dyr.

Viben lægger sine æg på jorden både i dyrkede marker og enge (helst våde enge) med græs. Æggene lægges i åbne reder fra ultimo marts til ultimo april. Generelt hersker der enighed om, at vibernes tilbagegang på dyrkede marker skyldes faldende ungeoverlevelse. Dette kan især relateres til 1) at våde enge i nærheden af reden og fugtige lavninger på marker med reder drænes tørre 2) et fald i dyrkning af vibevenlige afgrøder (f.eks. forårsafgrøder) 3) ødelæggelse af æg og unger ved markbearbejdning og intensiv græsning 4) prædation.

Anbefalinger

På dyrkede marker

For at tilgodese viberne, skal markerne helst indeholde en del bar jord og kort vegetation. Alternativt en afgrøde, som ikke står for tæt. Viberne foretrækker meget tydeligt forårsafgrøder frem for vinterafgrøder. Det er vigtigt for viberne og deres unger, at der er akvatiske invertebrater til stede helt hen i maj og juni. Derfor kan det være problematisk med små våde pletter, som viben oplever som en egnet redehabitat, men som efterfølgende enten tørrer ud/drænes eller tilsås i løbet af foråret. Det kan have den modsatte effekt, hvor viberne lokkes i en "fælde", hvor de ser muligheder for at yngle, men når ungerne kommer, er der ikke længere føde til dem.

Ved forårsafgrøder

Når viben har lagt æg i marken, bør markarbejdet komprimeres til nogle få dage eller max. én uge. Er dette muligt, har viben nemlig mulighed for at lægge og udruge nye æg, hvis de første bliver ødelagt. Når ungerne er udrugede til maj, er de mere mobile, og kan bedre flytte sig for færdsel i marken.

Om muligt bør viben have fred for markarbejde i op til 6 uger efter æglægning. Allervigtigst er det at undgå tromling, som er den største trussel mod vibernes æg og unger.

Roer er den mest vibevenlige vårafgrøde, efterfulgt af vårbyg, frøspinat og hestebønne.

VibepLOTS

Hvor forårsafgrøder ikke er en mulighed, kan man prioritere, at lave vibevenlige arealer – de såkaldte vibepLOTS – på sin bedrift. Hvis vibepLOTS signifikant skal gavne de danske viber, så ser det ud til, fra de europæiske studier, at de skal:

- 1) være mindst 2 ha i størrelse *eller* ligge tæt på græsland (max 2 km) - rigtig gerne en våd græseng, der afgræsses fuglevenligt.
- 2) være lokaliseret i et traditionelt yngleområde, dvs et sted, hvor der enten nu eller tidligere har ynglet viber.
- 3) forvaltes så der i så høj grad som muligt er kort vegetation og områder med masser af barjord (helst forårsafgrøder)
- 4) indeholde – eller være tæt på - et område med lavt vand
- 5) områderne skal være placeret langt fra træer, skov og læhegn

Kan vibens krav til levesteder tilgodeses med de nuværende tilskudsregler og projektordninger?

Ud fra de anbefalinger, som DOF har oplistet ovenfor, er det relevant at undersøge, hvilke praktiske muligheder der er ift. gældende tilskudsregler og projektordninger, for at tilgode-se vibens krav til yngle- og rasteområder.

Herunder gennemgås gældende regler for tilskud og projektordninger, der umiddelbart vurderes at være relevante ift. vibens yngle og rasteområder.

Tilskud til Grundbetaling

Der kan søges Grundbetaling (GB) på almindelig markjord og græsarealer, under forudsætning af, at nogle grundlæggende betingelser er overholdt. I Danmark blev der i 2017 søgt GB på 2,59 mio. ha. For oversigt over den samlede afgrødefordeling se:

http://lbst.dk/fileadmin/user_upload/NaturErhverv/Filer/Tilskud/Arealtilskud/Direkte_stoette_-_grundbetaling_mm/2017/Opgoerelse_af_afgroedefordelingen_2017.pdf

Regler for de enkelte arealtyper med Grundbetaling beskrives herunder.

Græsarealer

Andelen af græsmarker, hvortil der søges GB (både græs i omdrift og permanent græs) udgør ca. 18 % af det samlede dyrkede areal med GB i Danmark.

For at opnå GB til græsarealer skal aktivitetskravet overholdes. Det indebærer, at der foretages min. én årlig slåning i perioden 1. juni – 15. september. Slåning kan erstattes af afgræsning, som dog skal være tilstrækkelig til, at plantedækket er under 40 cm i højden d. 15. september, på min. 50 % af arealet. Dette vurderes på alle delarealer ned til 100 m². Det betyder bl.a. at våde pletter over 100 m² enten skal trække ud af ansøgningen eller gøres dyrkningsegnede f.eks. ved at dræne arealet.

Der er ikke fastsat begrænsninger ift. tidspunkter for slåning, gødning, sprøjtning, omlægning og dræning, medmindre der i medfør af anden lovgivning er fastsat begrænsninger (en del af de permanent græsarealer, vil f.eks. også være omfattet af en § 3 beskyttelse).

Muligheder ift. vibernes krav

Med den rigtige drift vil græsarealerne være det mest oplagt yngle- og rasteområder for viber. Arealer med primært omdriftsgræs udnyttes dog intensivt, med flere årlige slåninger fra ultimo maj og frem. En stor begrænsning er desuden, at våde områder på over 100 m² ofte bliver drænet, da der ikke kan opnås tilskud til våde pletter i marken.

Dyrkede marker med vårafgrøder – tilskud til Grundbetaling

Andelen med vårkorn udgjorde i 2017 knap 26 % af det samlede areal med GB i Danmark. Arealer med grundbetaling skal dyrkes efter god landmandspraksis, men dette er ikke nærmere specificeret via konkrete retningslinjer i vejledning. Det er dog f.eks. ikke god landmandspraksis, kun at udså med det halve af normal udsædsmængde. Det beror på en konkret tolkning ved en kontrol om støttebetingelserne er overholdt.

Muligheder ift. vibernes krav

I de tilfælde, hvor der er våde arealer i umiddelbar nærhed af vårafgrøden, vil det i mange tilfælde være muligt at overholde anbefalingerne til vibevenlig dyrkning på arealer med vårafgrøder, samtidig med at betingelserne for GB bliver overholdt. Det er dog ikke indtrykket, at der pt. bliver taget disse særlige hensyn til viber i markdriften.

Våde pletter og andre arealer over 100 m², som ikke opfylder dyrkningskravene, skal tegnes ud af ansøgningen og der udbetales ikke GB til disse delarealer.

På øvrige dyrkede marker – tilskud til Grundbetaling

Marker med vinterkorn udgjorde samlet i 2017 ca. 822.000 ha (ca. 32 %) af det danske dyrkede areal.

DOF konkluderer, at vinterafgrøder ikke er egnede levesteder for viben. Der er en række muligheder for at opretholde grundbetalingen, selvom der laves natur- og vildt fremmende tiltag i dyrkningsfladen. Det forudsætter dog, at tiltagene ikke er mere end 10 m bredde og at de udgør maks. 10 pct. af markens samlede areal.

Våde pletter og andre arealer over 100 m², som ikke opfylder dyrkningskravene ift. GB, skal tegnes ud af ansøgningen og der udbetales ikke GB til disse delarealer.

Muligheder ift. vibernes krav

Ud fra de anbefalinger, som DOF har opstillet, vurderes det ikke at være muligt, inden for de nuværende regler, at tilgodese vibernes behov på arealer med vinterkorn. Små våde pletter under 100 m² er i sig selv ikke store nok til at sikre egnede habitater for viberne i dyrkede marker.

Braklagte arealer – tilskud til Grundbetaling

Braklagte arealer er landbrugsarealer i omdrift, der i en periode tages ud af dyrkning. I 2017 blev der braklagt ca. 35.000 ha (inkl. alle former for braklagte arealer, herunder også MFO brak).

Braklagte arealer må i perioden 1. januar til og med 31. december ikke anvendes til produktion. Det betyder, at der på brakarealet hverken må afgræsses, tages slæt, anvendes sprøjtemidler eller gødskes. Arealet skal dog fortsat holdes i en stand, der gør det egnet til opdyrkning eller afgræsning, og derfor skal arealet slås mindst én gang i perioden 1. august til 15. september eller der skal foretages en jordbehandling efterfulgt af isåning af en blomsterblanding senest 30. april.

Fra 1. maj til og med 31. juli er det ikke tilladt at slå eller foretage andre maskinelle aktiviteter på arealet af hensyn til det ynglende markvildt. Læs mere om reglerne i [Vejledning om direkte arealstøtte 2017](#)

Muligheder ift. vibernes krav

Ud fra de anbefalinger, som DOF har opstillet, vurderes det at være muligt, under de rette betingelser, at tilgodese vibernes behov på de braklagte arealer. Det gælder både arealer med almindelig brak og arealer med MFO slåningsbrak (beskrevet herunder). Udfordringen er dog også her, at våde pletter over 100 m² ikke er støtteberettiget, hvilket kan gøre det svært at finde egnede yngle- og rasteområder.

MFO brak – tilskud til Grundbetaling

På bedrifter med mere end 15 ha omdriftsarealer, skal et areal svarende til 5 procent af omdriftsarealet udlægges som miljøfokusområde (MFO) for at opnå det fulde tilskud til Grundbetaling. I 2017 blev der udlagt ca. 27.000 ha til MFO slåningsbrak (delmængde af det samlede braklagte areal).

MFO braklagte arealer skal fortsat holdes i en stand, der gør dem egnet til opdyrkning eller afgræsning. Derfor skal arealet slås mindst én gang om året i perioden 1. august til 15. september.

Der findes forskellige typer af MFO brak. MFO-Slåningsbrak er en af mulighederne for at opfylde MFO kravet. Arealer med MFO-slåningsbrak kan ikke anmeldes på arealer, som i 2016 var anmeldt med permanent græs eller naturarealer. Læs mere om reglerne i [Vejledning om direkte arealstøtte 2017](#)

Tilskud til pleje af græs- og naturarealer

Der er mulighed for, at få et ekstra tilskud, hvor der stilles særlige krav til afgræsning eller slæt på primært naturarealerne. Her gives et 5 årigt tilskud med forpligtigelse til enten afgræsning eller slæt.

De arealer der kan opnå dette tilskud, skal opfylde en række kriterier for at opnå tilskud. Det er primært § 3 beskyttede naturtyper, som opnår tilskud. I tilsagnet er fastsat en række

nærmere fastlagte vilkår ift. slåning, græsningstryk m.m., som skal overholdes. Læs mere om regler for tilskud på www.plejegræs.dk

Der stilles i vilkårene krav om, at slåning først må finde sted efter d. 21. juni. Derudover er der ikke fastsat specifikke krav til udbindingstidspunkt, dyretryk m.m. i forårsmånederne. Forvaltning af de enkelte arealer beror derfor i høj grad på dyreholderens beslutninger. Våde pletter og andre arealer over 100 m², som ikke opfylder betingelserne for tilskud, skal tegnes ud af ansøgningen og der udbetales ikke tilskud til disse delarealer.

Muligheder ift. vibernes krav

Netop arealer med tilskud til pleje af græs- og naturarealer, vil i mange tilfælde være oplagte levesteder for viben, da de drives med ekstensiv afgræsning, uden omlægning, gødning og pesticider. Samlet er der ca. 100.000 ha der opnår tilskud til pleje af græs- og naturarealer. Heraf udgør enge en stor andel. Denne ordning bygger pt. på generelle forpligtigelser, som skal overholdes og der er ikke fastsat særlige betingelser, som tilgodeser viber.

Tilskud til fuglevenlig drift

Det har tidligere været muligt at søge et ekstra tilskud til pleje af græs- og naturarealer, som specifikt blev givet til "Fuglevenlig drift". Denne mulighed bortfaldt dog igen fra 2015 og de sidste tilsagn af denne type er således tegnet i 2014 og udløber derfor i 2019.

Tilskuddet er på 600 kr./ha oven i det øvrige tilskud og kunne søges på i alt ca. 2.000 ha, udpeget til særlig fuglevenlig drift.

Ud over de generelle betingelser, er de særlige vilkår for fuglevenlig drift, som følger:

- Ingen afgræsning i perioden 1. februar – 31. maj.
- Ved afgræsning i juni måned må der *maximalt* græsses med 1,2 storkreaturer/ha.
- Desuden er slåningsforbuddet udvidet til 1. maj t.o.m. 14. juli.

Der var kun en begrænset søgning til denne ordning, hvilket formentligt er årsag til, at dette specifikke tiltag bortfaldt igen.

Vådområder og lavbundsprojekter

Der findes en række forskellige tilskudsordninger, hvor der kan søges tilskud til etablering eller genskabelse af vådområder. Der er i de enkelte ordninger fastsat specifikke krav om, hvilke områder der kan indgå i de forskellige projekter. I alle ordningerne er der en årlig kompensation over en 20 årig periode. Arealerne bliver tinglyst, så de fremover skal fastholdes som vådområder.

Tilskud til etablering af naturlige vandstandsforhold i Natura 2000områder

Ordningens formål er naturforbedrende, hvor projektet skal ændre vandstandsforholdene tilbage til et naturligt forhold for naturtypen til gavn for plante- og dyrelivet. Typisk afbrydes eller fjernes eksisterende dræn.

Denne projektordning kan kun søges i områder særligt udpeget som Natura 2000 arealer til bedre hydrologi. Der er udpeget 22.000 ha til denne ordning. Ordningen lukkede dog med udgangen af 2017.

Der kan søges både om tilskud til udgifter til projektet og til 20 årig fastholdelse af naturlige vandstandsforhold. Arealerne bliver tinglyst, så de ikke kan føres tilbage til omdrift igen. Der er ikke fastsat specifikke krav til plejen af arealerne. Læs mere om ordningen her: <http://lbst.dk/tilskud-selvbetjening/tilskudsguide/naturlige-vandstandsforhold-i-natura-2000/etablering-af-naturlige-vandstandsforhold-i-natura-2000/#c8259>

Muligheder ift. vibernes krav

Tiltagene giver vådere enge med ekstensiv drift. Derfor vil arealer under denne ordning formentligt være til gavn for viben, hvis øvrige forudsætninger for viben er til stede i området og plejen tilrettelægges under hensyntagen til viben. Ordningen lukkede dog med udgangen af 2017.

Kvælstof- og fosforvådområdeprojekter

Et kvælstof- eller fosforvådområdeprojekt har til formål at begrænse udledningen af N og P til vandmiljøet. Projekterne kan kun søges- og faciliteres af kommunen eller Naturstyrelsen, men det vil ofte være med deltagelse af private lodsejere, som ejer arealer i projektområdet. Lodsejerne kan deltage i frivillige aftaler, hvor man kan indgå på følgende måder:

- Salg af projektjord
- Salg af projektjord med efterfølgende mulighed for, at købe ny landbrugsjord
- Beholde projektjord med mulighed for, at indgå aftale om 20 årigt tilskud til fastholdelse af vådområde.

Vådområdeprojekter af denne typer ligger typisk på lavtliggende landbrugsarealer og har til hensigt, at genskabe naturlig hydrologi. Projekter omfatter en eller flere tiltag, som f.eks. genslyngning af åforløb, afbrydning af dræn, etablering af lavvandet sø osv. Læs mere om ordningen her: <http://lbst.dk/tilskud-selvbetjening/tilskudsguide/kvaelstof-og-fosforvaadomraader-forundersoegelses-og-gennemfoerselsprojekter/>

Muligheder ift. vibernes krav

Disse projekter vil genskabe vådere enge med ekstensiv drift. Derfor vil arealer under denne ordning, formentligt være til gavn for viben, hvis øvrige forudsætninger for viben er til stede i området og plejen tilrettelægges under hensyntagen til viben.

Lavbundsprojekter

Ligesom med vådområdeprojekterne, er det også kun kommuner og Naturstyrelsen, som kan søge lavbundsprojekter. Projektområderne skal være beliggende på lave, kulstofrige jorde. Dvs. jorde med min. 12 % organisk kulstof.

Ordningens formål er at udtage lavbundslande til ændret afvanding og reduktion af drivhusgasser. Private lodsejere lægger ofte jord til projektområdet. Selvom arealerne "udtages"

er det tilladt at afgræsse arealerne. Læs mere om ordningen her: <http://lbst.dk/tilskud-selvbetjening/tilskudsguide/lavbundsprojekter/>

Muligheder ift. vibernes krav

Disse projekter vil genskabe vådere enge med ekstensiv drift. Derfor vil arealer under denne ordning, formentligt være til gavn for viben, hvis øvrige forudsætninger for viben er til stede i området og plejen tilrettelægges under hensyntagen til viben.

Mini vådområder

1. februar 2018 åbnede Landbrugsstyrelsen en ordning, hvor der kan søges om tilskud til at etablere et åbent minivådområde. Minivådområder er et nyt kollektivt kvælstof-virkemiddel. Oplandet til minivådområdet skal være drænet. Minivådområdet skal dimensioneres, så det udgør 1 - 1,5 % af drænoplandet. Dvs. hvis drænopland er afgrænset til 100 ha, så skal minivådområde være mellem 1 ha og 1,5 ha. Der er politisk fastsat mål om etablering af ca. 1.000 ha med minivådområder over de næste år. Ca. 50 % af området udlagt til minivådområde, vil være åbent vandspejl.

Muligheder ift. vibernes krav

Disse projekter vil skabe ekstensive udyrkede områder i landskabet, men vil i næsten alle tilfælde samlet udgøre maks. 1 ha. Derfor vurderes mini vådområderne kun i meget begrænset omfang at blive egnede yngle- og rasteområder for viber.

Konklusion

Umiddelbart er det få af de gennemgåede tilskudsregler og projektordninger, som er direkte anvendelige og tilgodeser vibernes behov. De mest egnede vibelokaliteter er arealer udlagt til vådområder. Disse områder udgør dog samlet set kun en meget lille andel af det samlede areal i Danmark.

Arealer med vårafgrøder kan i de tilfælde, hvor der er våde arealer i umiddelbar nærhed af vårafgrøden være egnede vibelokaliteter. Det er dog ikke indtrykket, at der pt. er ret meget fokus på, hvordan dyrkningspraksis kan tilgodese vibernes behov. En stor begrænsning er desuden, at våde områder på over 100 m² ofte bliver drænet, da der ikke kan opnås tilskud til våde pletter i marken.

For de forholdsvis mange arealer med tilskud til pleje af græs- og naturarealer, er der ligeledes ikke fokus på at tilgodese vibens behov. Det er formentligt primært på disse arealer, at viben yngler.

Samlet set må det konkluderes, at der er behov for en langt mere målrettet og fokuseret indsats, for at standse tilbagegangen i vibebestanden. De muligheder der er inden for tilskudsregler og projektordningerne, bliver kun i meget begrænset omfang udnyttet til at skabe gode vibelokaliteter.

Muligheden for at udnytte braklagte arealer som egnede vibelokaliteter, samt at tilpasse nye vådområder- og lavbundsprojekter, så de i højere grad tager hensyn til vibernes behov bør undersøges nærmere. Ligeledes bør der informeres mere målrettet til landmænd om de muligheder der er for at tage hensyn til viber på de ekstensive græsarealer, samt arealer med vårafgrøder.